

Mánáid sámeigiella mánáidgárddiin ja skuvlaastoáiggeortnegiin (SAÁO)

Siri Nystø Ráhka

Ráđdeaddi Siri Nystø Ráhka lea ovttas iežas bargoustibiiguin Elin Fjellheim, Sara Ellen J. Eira Heahtta ja Randi Juuso, Sámi lohanguovddážiis, čállán artihkkala.

2021

Álggaheapmi

Dát artihkal muitala sámi gielaide birra ja čalmmustahtta guovtte- ja mánggagielat mánáid giellaovdáneami, ja movt mánáidgárddit ja SAÁO sáhttet bargat sámeigielain. Sihke sámi mánáidgárddit, mánáidgárddit main leat sámi ossodagat, eará mánáidgárddit main leat sámi mánát ja SAÁO čilgejuvvojit.

Norggas definerejuvvojit sápmelaččat álgoálbmogin Vuodđolága §108 ja ILO-konvenšuvnna nr. 169 mearrádusaid mielde. Sámi mánát Norggas leat suodjaluvvon álgoálbmogin ja minortehtan ON mánáidkonvenšuvnna bokte (Mánáid- ja bearašdepartemeanta 2003), mii deattuha rievtti atnit iežas giela ja eallit iežas kultuvrra mielde. Sámi mánáin lea vuoigatvuohta sámi sisdollui mánáidgárddis mánáidgárdelága bokte (2005) §2, mii deattuha ahte: “Mánáidgárdi galgá vuhtiiváldit mánáid agi, doaibmadási, sohkaheali, sosiála, čearddalaš ja kultuvrralaš duogáža, dákko bakte sámi mánáid giela ja kultuvrra.”

Sámi mánát mánáidgárddiin leat juogo sámi mánáidgárddiin, mánáidgárddiin gos leat sámi ossodagat dahje eará mánáidgárddiin, ja olu mánát leat maid SAÁO:s go álgat skuvlii. Mánáidgárddit ja SAÁO galget doarjut mánáid sámeigiela sihke siskkobeaalde ja olggobealde sámi giellahálddašanguovllu. Buot mánáidgárddit galget ovddidit gulahallama ja giela. Sii galget dihtomielaččat bargat mánáid gielain, doarjut gulahallama ja

árvvusatnit ja movttiidahttit giellageavaheami. Mánát galget maid oassálastit doaimmain mat nannejit giellaovdánahttima. (Oahpahusdirektoráhtta 2017: 23).

Sámi mánáidgárddiin, ja eará mánáidgárddiin main leat sámi ossodagat, lea sámeigiella váldogiellan, ja dát mánáidgárddit galget nannet ja doarjut sámi kulturovdanbuktimiid ovdáneami ja čalmmustahttit sámi giela, kultuvrra, eallinvuogi ja árvvuid. Mánáidgárddi rámmaplána deattuha ahte “Sámi mánáidgárddit galget ovddidit mánáid sámeigiel gelbbolašvuoda, nannet mánáid sámi identitehta ja seailluhit sámi árvvuid, kultuvrra ja árbemáhtu.” (Oahpahusdirektoráhtta 2017: 24). Eará mánáidgárddiin, gos leat sámi mánát, galget mánát “(...) oažžut doarjaga seailluhit ja ovdánahttit iežaset giela, máhtu ja kultuvrra beroškeahtá gos riikkas ásažit.” (Oahpahusdirektoráhtta 2017: 25). Deattuhuvvo maid ahte mánáidgárddi sisdoallu galgá heivehuvvot mánáid duogáži, ja vurdojuvvo ahte sámi kultuvra lea oassi mánáidgárddi sisdoalus.

Go mánát álget SAÁO:i, de galgá SAÁO oahpahuslága §13-7 mielde láchit diliid stoahkamii ja kultur- ja astoáiggefálaldagaide mat leat heivehuvvon mánáid ahká ja beroštumiide (Oahpahusláhka 1998.) SAÁO galgá láchit diliid dasa ahte sámi mánát besset ovdánahttit ja nannet sámi giela ja kultuvrra, ja galgá maid leat doarjja dasa ahte mánát besset vásihit sámi kultuvrra. SAÁO galgá ain veahkkinn ovdánahttit oadjebas identitehta ja posiitiiva iešgova (Oahpahusdirektoráhtta 2021).

Sámi gielaide birra

Sápmi lea sápmelaččaid ássanguovlu Norggas, Ruotas, Suomas ja Ruoššas. Geahča kárttaid sámi ofelaččaid neahttasiidduin: <https://samiskeveivisere.no/se/kart/>.

Gávdnojit 10 iešguđetlágan sámeigiela: lullisámeigiella, ubmisámeigiella, bihtánsámeigiella, julevsámeigiella, davvisámeigiella, anárašgiella, nuortalašgiella, áhkkilsámeigiella, gielddasámeigiella ja darjjesámeigiella.

Davvisámeigiella lea geográfalaččat viidámus giellaguovlu Sámis ja lea maid dat maid eatnasat hupmet. Guovlu lea Ofuohta rájes Norggas gitta Várjjaga rádjái ja Ruota ja Suoma davimus guovlluid rádjái. Norggas, ja maid Ruotas, hupmet dasa lassin lullisámeigiela, ubmisámeigiela, bihtánsámeigiela ja julevsámeigiela. Stuorimus giellajoavkkut dain leat julevsámeigiella ja lullisámeigiella. Lullisámi giellaguovlu lea Femunden-guovllu rájes Eengerdaelies gitta Vaapste-guovllu rádjái davvin, ja lea guhkkodagas measta liikká stuoris go davvisámi guovlu. Julevsámi giellaguovlu lea Sáltoduoddara rájes lulde gitta Bálága rádjái davvin. Julevsámi ja lullisámi guovlu lea maid Ruota bealde.

Anárašgiela hupmet Davvi-Suomas Anárjávrrri guovllus, ja anárašgielagat leat lassánan stuora ja dihtomielalaš giellaealáskahttima dihte. Nuortalašgiela hupmet buot nuorttimusat Norggas, Anár-guovllus Suomas, ja hui veaháš Ruoššas. Ruoššas, Guoládatnjárggas, hupmet dasa lassin gielddasámeigiela, darjjesámeigiela ja áhkkiel-sámeigiela. Gielddasámeigiella lea áidna dáin gielain maid eambbosat go dušše moadde bearraša atnet. Gávdnojit dušše moadde olbmo geat hálddašit darjjesámeigiela, ja áhkkiel-sámeigiella lea nohkame. (Sámi giellagáldu jagi haga.)

Norggas leat davvisámeigiella, julevsámeigiella ja lullisámeigiella almmolaš gielat. Dát golbma giela leat maid oahpahusgielat mánáidgárddiin ja skuvllain. Norggas hupmet maid golbma eará giela: bihtánsámeigiella, ubmisámeigiella ja nuortalašgiella. (Todal 2019.) Sámeigiella gullá suoma-ugralaš-giellajovkui, oktan e.e. suomagielain ja ungaragielain. Suoma-ugralaš-gielaid hupmet Sápemis, Ural-guovllus ja nuortalis. Sámeigiella gullá dainna lágiin eará giellajovkui go Eurohpá indoeurohpálaš gielat, nu go dárogiella, engelasgiella ja duiskkiagiella. Dan dihte leat mearkkašahtti gielalaš erohusat sámeigiela ja dárogiela gaskka, ja maiddái siskkáldasat sámi gielaid gaskka leat stuora gielalaš erohusat. Sámeigelagat mat leat ránnjagielažat sáhttet muhtin muddui gulahallat, muhto ovdamearkka dihte lullisámeigielas ja davvisámeigielas leat stuora erohusat.

Sámeigelat leat hui nuorra čállingielat. Gielat leat historjjálaččat seaillohuvvon njálmmálaš giellaárbevieruiguin, ja gielat leat sirdojuvvon buolvvas bulvii muitalanvieruid ja njálmmálaš máhttoárbevieruid bokte. Sámi čállingiella ilmmai jo 1600-logus ja 1700-logus go vuosttaš sámeigielteavsttat čállojuvvojedje dalááiggi čállingillii. Dan rájes leat leamaš moanat riektáčállinnorpmat. Dálá davvi-, julev- ja lullisámeigielaid čállingielat ásahuvvojedje ja dohkkehuvvojedje 1970- ja 1980-logus, ja dan rájes lea teakstabuvttadeapmi dáidda gielaide lassánan. Daid eará sámeigielaid čállingielat leat hui ođđasat, ii ge buot sámeigielain leat čállingiella. Gielddasámeigiela ortografiija lea leamaš anus ovdal 1970-logu, muhto alfabehta ráhkaduvvui 1990-logus. Anárašgielas dohkkehuvvui ortografiija 1996:s, ja dálá alfabehta dohkkehuvvui 2004:s. Ruoššas gielddasámeigiela ortografiijas leat kyrillalaš bustávat maid válde atnui 1987:s, ja darjjesámeigielas ja áhkkiel-sámeigielas ii leat čállingiella. Ođđaseamos normerejuvvon čállingielat mat dál leat dohkkehuvvon leat ubmisámeigiela ortografiija mii dohkkehuvvui 2016:s ja bihtánsámeigiela ortografiija mii normerejuvvui 2019:s. (Sámi Giellagáldu jagi haga.)

Guovtte- ja mánggagielatvuohhta ja giellaovdáneapmi

Olu sámi mánát leat guovtte- dahje mánggagielagat, ja ovdánahttet ja ohppet gielaid

mánnga ládje. Lea dábálaš ahte guovttegielat mánáid gielat, sihke ipmárdus ja árra giellabuvttadeapmi, eai ovdán ovttá ládje ja parallealla (De Houwer 2021: 21), muhto iešguđetlágan eavttuid ja ovdamáhtuid mielde. Muhtin sámi mánáin lea sámegiella gievrramus giella, ja olu sámi mánáin lea dárogiella gievrramus giella. Olu sámi bearrašiin lea sihke sámegiella ja dárogiella ruovttugiellan, ja muhtin sámi mánát bajásšaddet maid guvttiin sámegielain dárogiela, ruotagiela ja/dahje suomagiela lassin. Oallugat eai hálddaš sámegiela, ja earát leat oahppame giela.

Sosiála oktavuodát, ja dat servodat mas mánná eallá, váikkuhit giellaovdáneapmái dan mielde lea go sámegiella servodaga majoritehtagiella vai minoritehtagiella. Vaikko sámegiella galggašii leat sihke ruovttugiella ja (guovllu)servodaga majoritehtagiella, de lea goitge eará dilli go dárogielat mánáin dan dihte go sámegielain leat eará eavttut, unnán resurssat ja rámmat. Ovdamearkka dihte váilot olu oahpponeavvut, leat unnán sámi mánáidgárdefálaldagat, ja váilot oahpaheaddjit ja mánáidgárdeoahpaheaddjit.

Mánáidgárdeoahpaheddjiide ja earáide geat barget gielain lea dehálaš čuovvut mánáid giellaovdáneami ja atnit fágagiela mainna sáhttet čilget ja suokkardit gielalaš ovdáneami. (Høigård 2019: 80-81). Árra giellaovdáneamis ohppet mánát giela sullii ovttá ládje beroškeahhtá oahppá go mánná ovttá dahje eanet gielaid. Go guovtte- ja mánngagielat mánát ohppet gielaid, de ovdánit dat seamma oasit gielalaš ja kognitiiva vuogádagain go ovttagielat mánáin (Egeberg 2016: 57.) Guovtte- ja mánngagielat mánát fuomášit hui árrat giela hámiid. Go mánná lea mánngagielat, de hárvána árrat gielaide, ja fuomáša árrat ovdamearkka dihte erohusaid gielain. Nu fuomášit giela hámi. Giela hámi sáhtta fuomášit mánnga ládje, nu go giellajietnadagaid, sojahemiid, sátnehámiid dahje cealkkadásis. Mánná oahppá dáid giellavuogádagaid gulahallama ja sosiála oktavuodáid bokte. Dárbu ipmirdit ja ieš máhttit muiltat, movttiidahtta oahppat giela.

Mánáidgárdeoahpaheddjiide ja SAÁO-bargiide sáhtta leat ávkkálaš atnit gelbbolašvuoda mánáid gielaid birra guovttegielatperspektiivvas dainna lágiin ahte sáhtta heivehit máná giellaovdáneapmái ja čuovvut dan. Gielalaš erohusaid ferte váldit vuhtii. Dárogielas gávdnojit ovdamearkka dihte olu ovttastávvalsánit, ja sámegielas leat eanas guovttestávvalsánit ja guhkit sánit main lea earálágan deaddu ja stávvalat. Dan dihte lea stuora ovdamunni mánáidgárdeoahpaheddjiide ja earáide geat bargat mánáiguin máhttit buohtastahttit gielaid ja dovdat gielalaš erohusaid vai sáhttet veardidit mii guovttegielagiidda lea dábálaš giellaovdáneapmi ja dovdat giellaváttuid ja gielalaš hástalusaid.

Giellavuogádagaid oahppan

Mánná álgá dábálaččat vokaliseret jo mánnosažžan, ja jahkebeali maŋŋel máhttá jo eanet aht' eanet giellajienaid mat gullet su giellaservodahkii, vaikko lea ovttageielat dahje guovttegielat mánná. Eará jienat mat eai gula dan gillii dahje gielaide maid mánná gullá, nohket. Dađistaga rievdá vokaliseren buljardanstávvaliidda, mas lea okta konsonánta ja okta vokála. Go mánná máhttá moadde giellajiena, de álgá áđestallat iežas váhnemiid ja geardduha jietnasekveanssaid ja muhtin muddui sániid maid jo dovdá. Árra giellaovdáneamis ii leat gal čielga ságastallan, muhto čájeha goit ahte mánná lea systematisereme giellajienaid, ja dovdá eatnigiela giellajienaid. Dát ovdáneapmi mielddisbukta maid ahte mánná oahppagoahtá guđemuš giellajienat sáhttet leat vuosttaš jietnan sánis, movt dat biddjojuvvot oktii ja movt sáhttet adnojuvvot. Dađi mielde oahppá mánná giela fonemavuogádaga (jietnastema) jietnadeami lassin. Guovttegielat mánát ohppet dađi mielde earuhit gielaid oassin fonologalaš ovdáneamis. (De Houver 2021; Høigård 2019: 81–84.)

Olu gielain lea dábálaš ahte mánná álkidahtta giellajienaid ja oanida sániid ja jienaid, dat guoská sihke ovttageielat ja guovttegielat mánáide. Guovttegielat mánáide sáhttet dat fonologalaš proseassat dahkat váttisin diehtit goappá giela njuoratmánná atná. (De Houver 2021.) Dábálaš vuohki movt álkidahttit jietnadeami lea guođđit giellajienaid, lonuhit ovttajiena eará jienain, lasihit jienaid ja rievdadit jienaid ortnetvuoru sánis. “Nu sáhtta ‘ieddne’ šaddat ‘ienne’, ‘bárrát’ šaddá ‘bájját’ ja ‘páhper’ ges ‘pápej’.” (Baal 2020: 60). Liikká, vaikko mánná álkidahtta ge ná, de ii mearkkaš ahte mánás lea boasttu giellaovdáneapmi. Mánás lea baicca stuorát dárbu gulahallat ja dárbu stuorát sátnevuorkái, mii mearkkaša ahte ii oahpa jietnadeami jur dakkaviđe. Dábálaš jienat maid lea váttis jietnadit leat ovdamearkka dihte earuhit plosiivvaid čuodjama, ovdamearkka dihte earuhit /b/ ja /p/. Plosiivvat sáhttet maid lotnahuvvot mánáid gielas, ovdamearkka dihte sáhtta sáni álggus /g/ sadjái boahit /d/ sánis *girdde*. Tremulánta /r/ lea maid hástaleaddji jietna maid mánát ádjánit oahppat, ja dan sajis gullo dájvá /l/ dahje /j/, nu go sánis *riiban*: /riipan/ → /jiepan/ (Pulk 2019: 39).

Dutkanbargu davvisámegielat vuosttašgielat mánáid jietnabuvttadeamis čájehii ahte njealjejahkásaččat ledje oahppan eanas konsonánttaid, earret go frikatiivvaid /θ, ð, s, ʃ, t, d, s, š/, affrikáhtaid /ts dz, dʒ/, <c z, ž>, nasálaid /ŋ/, <nj>, tremulántta /r/, <r>, ja laterála aproksimántta /ʎ/, <lj>. Dasa lassin ledje oahppan stuora oasi diftoŋggain, ja konsonántačohkiid nu go /sk, sn, sp, st/ vuosttaš jietnan sániin. Eará ovdamearkkat konsonántačohkiin sániid gasku ledje /rəv, uj, urr, uss/. Konsonánttaid main leat guokte segmeantta ohppe jođáneappot go

konsonántačohkiid main leat golbma segmeantta. Dán dutkanartihkkala mánát atne maid álkidahttinproseassaid nu go assimilašuvnna, ahte eará jietna bohtá sadjái, ja dat adnojuvvui dávjá garvin dihte /r/. Guovddáškonsonánttat main leat golbma segmeantta maid oaniduvvojedje, nu go sánis *skálžžut* jávká /l/: /skaaldʒtʃuht/ → /skaadtʃuht/. (Pulk 2019.) Julevsámegiela ovdamearka sáhtá leat álgokonsonánttat /str/ sánis <*stráddu*> mat oaniduvvojedje /st/ dahje dušše /t/.

Dađistaga go máná sátnevuorká stuorru ja jietnadeapmi ovdána, de oažžu máná maid ipmárdusa sátnehábmemis ja sátnestruktuvrrain. Riikkaidgaskasaš dutkan čájeha ahte leat mearkkašahtti erohusat das ahte juste goas mánát ohppet giela sojahanvuogádaga. Mánát ohppet dávjá álggos substantiivvaid, ovdal go váldet atnui vearbaid ja adjektiiivvaid. (Høigård 2019: 96). Gielat nu go sámegiela, main leat kompleaksa sojahan- ja suorggidanvuogádagat, mielddisbuktet ahte mánát ohppet daid vuogádagaid jođáneappot. Juoga mii earuha sámegielaid dárogielas leat sámegielaid frekveantta sojahangehčosat, sihke vearbasojaheamis olbmuid mielde mas erenoamážit guvttiidlohku (moai, doai, soai) lea earálágan go dárogielas. Maiddái substantiivvaid kásusvuogádát lea hui kompleaksa. Lullisámegiela sátni *goahte* (viessu) sáhtá ovdamearkka dihte sojahuvvot iešguđetlágan kásusiid mielde. Nominatiivva ja genitiivva lassin, sojahuvvo dat iešguđetlágan kásusiid mielde dan mielde lea go viesus (*goaden*), bohtá go viesus (*goades*), vissui (*goahtáj*) dahje viesuin (*gádiijn*). Dáin sojahemiin leat sierra sojahangehčosat, ja fuomáš maid ahte vokálat vuosttaš ja nuppi stávvalis rivdet, ja ahte guovddáškonsonánttat rivdet. Lea dehálaš diehtit ja vuhtii váldit sámegielaid grammatihkalaš variašuvnnaid. Ovdamearkka dihte leat davvi- ja lullisámegielaiešgehčosat ja graderenvuogádát mas vearbaid ja substantiivvaid guovddáškonsonánttat rivdet. Lullisámegiela dáfus leat gehčosat, vokálarievdamat ja jietnarievdamat guovddáš grammáhtalaš konsepttat maid ferte fuomášit.

Dutkan davvisámegiela vuosttašgielagiid giellaohppamis čájeha ahte mánát álggos ohppet leksemaid, ja álggos atnet dušše ovtta morfologalaš hámi dain leksemain maid leat oahppan. Ovdamearkka dihte sáhtá máná davvisámegilli atnit sáni *addit* dušše imperatiiva-hámis *atte*. Máná dárbbášigoahtá dađistaga eanet aht' eanet morfologalaš hámiid go sátnevuorká stuorru ja oahppá sátnesojahannjuolggadusaid. (Ijäs 2009: 54.) Ovdamearkka dihte sojaha máná vearbba olbmo ja logu mielde, daid njuolggadusaid mielde maid ieš lea oahppan. Dán dásis máná sojahanovdáneamis diehtá máná ahte sánit galget sojahuvvot, muhto máná ii leat vuos oahppan buot sojahanjuolggadusaid ja geahččala iežas njuolggadusaid olu oktavuodain mat eai álo šatta riekta. “Máná sáhtá ovdamearkka dihte dadjat ‘ároja’ go rávisolmmoš livčče dadjan ‘árruha’. (...) Sojaheapmi mii ii šaddan áibbas

riekta čájeha ahte mánná earuha ovttaidlogu mánggaidlogus”. (Baal 2020: 60). Eará ovdamearka sáhtta leat go mánná sojaha 3. persovna mielde go galgá sojahit 1. persovna mielde, nu go: *mun boahtá* (Ijäs 2011). 3. persovna preseansa ja infinitiiva sáhtta maid adnot badjelmearálaččat go olmmoš oahpahallá lullisámegiela nubbin giellan (Fjellheim 2007). Mánná lea oččodeame ipmárdusa giela vuogádahkii ja ahte sátni čuovvu sojahanstruktuvrraid, ja diekkár boasttusojaheamit leat áibbas dábálaččat máná giellaovdáneamis. Davvisámegiela¹ mánáid giellaovdáneamis leat sii oahppan substantiivvaid ja vearbbaid váldosojahanhámiid go leat sullii golmma-njealječáskáččat (Baal 2004; 2009; Ijäs 2009; 2011).

Mánáid vuosttaš frásat leat ovttasánát frásat, vaikko mánná bidjá eanet mearkkašumi dan frásii go dušše dan ovttá sáni. Dađi mielde bidjagohtá mánná guokte ja guokte sáni oktii ovttadahkan ja sániid cealkkan go lea sullii guovtječáskáš (Baal 2020: 60). Mánáid giellalaš analysa mielddisbukta ahte atná ain eanet sániid cealkagiin, ja ráhkada alces njuolggadusaid sátnortnetvurru, ja kombinere maid golbma sáni ja nie viiddida iežas giellalaš njuolggadusaid. Lea dábálaš sihke dárogielas ja sámezielas ahte mánát guđđet dahkansániid ja atnet dušše leksikála sániid dan dihte go dat lea sánit maid mánát ieža vásihit ja maid čatnet dihto sisdollui (Høigård 2019: 98–102.). Go guovtječáskáččat atnet oanehis frásaid main leat guokte sáni, de atnet njealječáskáččat guhkit cealkagiid main lea eanet sisdoallu. Mánná oahppá vuđolaš syntáksanjuolggadusaid, vaikko eai vuos vástit rávisolbmo gillii. Guđajáskáččain leat vel guhkit ja dárkilet cealkagat ja eanet syntáksanjuolggadusat.

Movt doarjut, ja bargat gielain mánáidgárddiin ja SAÁO:s

Mánáidgárdi lea hui dehálaš giellaarena sámi mánáide, ja lea nanu veahkin dasa ahte eambbosat ohppet sámeziela ja ahte šaddet nanu sámi giellabirrasat duoppil dáppil.

Mánáidgárddiid giellabargu ferte heivehuvvot juohke ovttaskas mánnájoavkui. Lea go mánnájoavku sámezielat vai dárogielat? Galgá go mánná nannet ja seailuhit giela vai rievdadit giellageavaheami dárogielas sámeziellii? Miehtá Norgga ja Sámi lea sámeziella minoritehtagiella. Dutkamuš čájeha ahte intensiiva giellageavaheapmi lea dárbbášlaš vai máná sámezielmáhttu ovdána (Svonni 1993). Oažžun dihte eanet giellageavaheddjiid ja nannen dihte minoritehtagielaid, de ferte mánáidgárddiin ja skuvllain váldit atnui gievrass giellamodeallaid giellaoahpahussii. Erenoamážit ferte minoritehtagiella deattuhuvvot

---

¹ Julev- ja lullisámegiellaid oahppama birra ii gávdno dutkamuš.

oažžun dihte buriid gielalaš bohtosiid, ja dan olaha dalle go sámeigiella lea oahpahusa váldogiella ja go adnojuvvo buot oktavuodain. Gievrras giellamodeallaid bohtosat minoritehtagielaide lea guovttegielatvuohta ja čállingelbbolašvuohta guovtti gillii, ja minoritehtagiela ealáskahttin ja nannen. Okta dákkár gievrras giellamodealla lea giellalávgunmodealla, mii lea modealla mii heive bures mánáidgárddiin gos leat mánát geain ii leat sámeigiella ruovttugiellan. Dakkár modealla ulbmilin lea oahppat ja ovdánahttit sámeigiela, ja dat sáhtá čađahuvvot olles dahje bealle giellalávgunin. Eará modealla mii maid lea gievrras giellamodealla, lea giellagáhttenmodealla, mainna oahpaha mánáid geain lea sámeigiella ruovttugiellan ja vuosttašgiellan. Ulbmil lea gáhttet ja ovdánahttit giela. (Baker og Wright 2021; NOU 2016:18.)

Ovdamearka lihkostuvvan giellabarggus mánáidgárddis ja skuvllas lea Elgå-prošeakta, man bokte nagodedje ealáskahttit lullisámeigiela go barge gievrras giellamodeallain, giellalávguniin, ja dan bokte oahpahedje mánáide lullisámeigiela. Dan mánáidgárddis lei sámeigielat mánnájoavku geat eanas beaivvi atne dušše sámeigiela. Sis lei sierra sadji sámegillii mii šattai sin giellaarenan. Go mánát álge skuvlii, de oahpahuvojedje olu fágat sámegillii, ja mánát ožžo sámeigielat oahppomannolaga (Todal 2007). Jon Todal čujuha Elgái ja ovdanbuktá giellalávgunmánáidgárddiid dán oanehis logaldallamis: <https://lohkanguovddas.no/se/samegiela-oahpahus/teavsttat-listtut-ja-eara-dokumeanttat/sprakbadsbarnehager>.

Okta eará lihkostuvvan giellabargu lea Anáris Suomas anárašgiela ealáskahttimis, go atne giellalávgunmodealla mánáidgárddis ja skuvllas buriid gielalaš bohtosiiguin (geahča Pasanen 2015). Todala (2007) ja Pasanena (2015) dutkamušat čájehit ahte dihtomielalaš giellabarggus leat bohtosat. Dat vuolgá das ahte lea dihtomielalaš das ahte makkár giela hupmá mánáidgárddis, makkár gielaid mánát máhttet ovdalaččas ja makkár giela hupmet ruovttuin. Ferte leat dihtomielalaš giellageavaheamis ja atnit giela mas mánát ožžot ávkki beaivválaččat ja gulahallamis.

Gulahallama ja ságastallamiid bokte besset mánát vásihit ahte hálldašit iežaset njálmmálaš giela, ja go besset atnit dan olu doaimmain ja konteavsttain, de besset mánát hárrjánit gillii olu oktavuodain ja dainna lágiin ohppet mánggabealat giela.

Gievrras giellamodeallat ja nanu sámeigiella mánáidgárddis bidjet vuođu atnit sámeigiela oahpahusgiellan skuvllas. Lea jierpmálaš doallat guhkesáiggi perspektiivva ja jurddašit olles oahppomannolaga mánáidgárddis joatkkaskuvlii go bargá sámeigielain mánáidgárddis ja SAÁO:s. Dat lea dan dihte go sámeigiella mánáidgárddis bidjá vuođu

giellagelbbolašvuhtii, mas lea stuora mearkkašupmi lohkan- ja čállinovdáneapmái skuvllas. Das lea maid mearkkašupmi viidáset oahppamii ja ipmárdussii. Svonni (1993: 180) deattuha ahte mánáide geain lea sámegiella vuosttašgiellan, lea dehálaš ahte giella adnojuvvo mánggabealálaččat ja nu dávjá go vejolaš ovdal go mánná álgá skuvlii. Dasto deattuha son ahte mánát geain lea eará vuosttašgiella dárbašit árrat oahppagoahit sámegiela ja dasa lassin atnit giela olu oktavuodain. Dan dihte lea dehálaš oaidnit, gullat ja atnit giela juohke beaivvi mánáidgárddis ja SAÁO:s, ja ahte mánát besset visuálalaččat hárváid čállingillii govaid, girjjiid ja plakáhtaid bokte.

Sámi mánáidgárddit ja mánáidgárddit sámi ossodagaiguin

Sámi mánáidgárdin dahje ossodahkan, galggaš dál rievdadit mánnájoavkku giellageavaheami vai gáhttet giela, de lea ávkkálaš jus mánáidgárdi geahčada iežas eavttuid ja plánaid giellabarggu oktavuodas. Guovdilis gažaldagat leat: Makkár lea mánnájoavku? Makkár lea servodat birrasis? Makkár olmmošlaš resurssat leat olámuttos, ja makkár strategiija galgá atnit olahan dihte daid gielalaš ulbmiliid? Lea maid ávkkálaš guorahallat makkár resurssat gávdnojit lagasguovllus ja makkár olggaldas eavttut dat leat. Lea maid buorre jus mánáidgárdi ráhkada čielga metodaidda movt čuovvulit mánáid giellageavaheami, ja dainna lágiin ráhkadit rávvagiid ja njuolggadusaid mat gusket olles mánáidgárdái.

Mánát leat álo iešguđetlágan gielalaš dásiin. Dan dihte lea dehálaš dovdat mánáid gielalaš duogáza. Makkár ruovttugiella lea mánáin? Lea go dárogiella, sámegiella vai goappaš gielat? Soaitá maid goalmát giella. Lea maid ávkkálaš guorahallat máná giellabuvttadeami. Lea go okta giella gievrrat go nubbi? Hupmá ja ipmirda go mánná sámegiela? Soaitá ahte mánná ii huma sámegiela, muhto ipmirda giela ja dan dihte dušše dárusta eará mánáiguin ja bargiiguin? Makkár oktavuodain adnojuvvo sámegiella? Seaguha go mánná dárogiela ja sámegiela gulahallamis? Okta vel elemeanta mánnájoavkku giela oktavuodas lea ahte lea go mánáidgárdi sámi servodagas/guovllus gos sámegiella maiddái gullo eará ášahusain, bargosajiin, doaimmain ja astoáiggearenain. Jus nu lea, de oažžu mánáidgárdi eanet doarjaga giela dáfus dan dihte go giella gullo, oidno ja adnojuvvo maid mánáidgárddi olggobealde, mii maid váikkuha mánáid giellageavaheapmái olggobealde mánáidgárddi.

Mánnájoavkku eavttuid mielde fertet hábmet gielalaš ulbmiliid. Jus mánát leat sámegiela, de lea ulbmil nannet ja seailuhit giela. Jus mánáin lea reseptiiva sámegiela, muhto baicca dárogiela, vaikko

ipmirdit ge sámegiela, de lea ulbmil rievdadit giela nu ahte sámegiella maid šaddá produktiiva giellan. Produktiiva giella lea giella maid ieža hálddašit njálmmálaččat lassin go ahte ipmirdit dan.

Jus lea nu ahte mánnájoavkkus seaguhuvvojit dárogiella ja sámegiella, ja sin ulbmil lea oažžut mánáid sámegielain nu ahte dárogiella ii vuoitte, dahje jus lea mánnájoavku gos mánát eanas dárustit vaikko máhttet ja ipmirdit ge sámegiela, de lea ávkkálaš dustet dán hástalusa čielgasit ja ráhkadit ulbmiliid mat leat čielgasat sihke bargiide ja mánáide. Lea maid dehálaš gulahallat váhnemiiguin čielggadan dihte makkár vuordámušat váhnemiin leat mánáid giellaoahpaheapmái. Váhnenjoavkkus sáhttet leat iešguđetlágan vuordámušat dasa maid mánáid giellaoahpaheapmi galgá sisttisoallat ja mat dan sámegielovdáneami mihtut leat. Dan dihte lea ávkkálaš gullat váhnemiid vuordámušat ja čielggadit mánáidgárddi giellaoahpahusa mihtuid.

Bargiide leat dihtomielalaš bargovuogit dehálaččat ovdánahttit sátnevuorkká ja dasa ahte mánáid giella galgá leat sámegiella mánáidgárddis. Buot bargiin ferte leat seamma strategiija dasa ahte movt galgá olahit dan ahte šaddá nu čielggas go vejolaš mánnái makkár giela galgá hupmat. Lea dehálaš váldit mánáid mielde go ráhkada oktasaš mihtuid sámegillii. Dakkár hástalusa sáhttá dustet dakkár vugiin mii doarju ja movttiidahttá atnit sámegiela, ii ge álo cuoigut dárogielgeavaheami. Olmmoš berre baicca movttiidahttit atnit sámegiela ovdalii go njuolga njulget máná go dárusta. Jus mánná atná dárogiel sániid dahje cealkagiid, de galgá geardduhit sámegillii sániid ja cealkagiid. Eará vuogit leat searvat mánáid stoahkamii nu ahte nagoda rievdadit giellageavaheami sámegillii ja vai mánát ohppet daid sániid maid dárbbášit stoagadettiin. Dás ferte dieđusge doahttalit mánáid iešmearrideami ja sosiála searvaidahttima.

Liikká, jus vásiha ahte dárogiella dárbbášuvvo maid mánáid oadjebasvuodadovddu dahje fuolahusdárbbu dihte, de lea dárbbášlaš dahkat saji dasa čielga mihttomeriiguin ja rájiiguin vai dárogiella ii vuoitte, muhto ahte sámegiella baicca lea gulahallangiella. Dan sáhttá čoavdit ovdamearkka dihte giellasonaiguin. Ráhkát sierra fysalaš saji gos dahje áiggi goas sáhttá dárustit, dahje ane eará vugiid mat ráddjejit seammás go láchčēt saji dárogillii mánáidgárddis. Ovdamearka giellasonaiguin lea vižžojuvvon proševttas “Rádnástallam” ja lea maid adnojuvvo julevsámi mánáidgárddis Vuonak mánájároj gos ráhkadedje ráddjejuvvon fysalaš sonaid gos mánát besse dárustit dárbbu mielde. Bohtosat čájehedje ahte áiggi mielde ii lean šat liikká stuora dárbu dakkár dárogielsonai, dan dihte go mánát atnigohte sámegiela aktiivvalaččat daid dárogielsonaid olggobealde. Mánát ledje šaddat oadjebasat ja ipmirdedje ahte mihttu lei hupmat sámegiela. Dán lágan giellabarggu bokte

lihkkostuvvo dahkat mánáid giela produktiiva sámegeiellan. (Kintel, Mikkelsen & Mikkelsen 2013: Andersen 2021).

Mánájoavkkuin main leat erohusat mánáid gielladásiin, ferte bargat sihke daid mánáiguin geat galget oahppat sámegeiela, seammás go maid váldá vuhtii daid mánáid geat jo máhttet sámegeiela vai sii sealluhit ja ovdánahttet iežaset sámegeiela. Maiddái dáidda mánáide leat čielga sámi giellaarenat ja rámmat ávkkálaččat vai dárogielgeavaheapmi ii jávkat sámi giellaarena. Sániid ja doahpágiid oahppan leat hui guovddáš oassi giela nannemis ja oahppamis. Sátnevuorká ovdána mánáid gielalaš ovdánemiin, ja máná vurke sániid muitui dađi mielde go oažžu hárvaneami giellageavaheami bokte. Doabaipmárdus ovdána ja muittus systematiserejuvvo dat movt sániid ipmirduvvojit, ja máná ovdánahtta lasi sisdoalu sátnái dađi mielde go beassá geahččaladdat ja vásihit eanet. Sámegeielaidda mánggabealat sojahanvuogádaga dihte lea hirbmat dehálaš atnit mánga sátnehámi go sággastallá mánáiguin vai sii ohppet sojahanstruktuvrraid ja vásihit movt sániid sáhttet adnot cealkagiin. Beaivválaš doaimman sáhtta ovdamearkka dihte čalmmustahttit vearbba 1. persovnnas, dahje jus áigu deattuhit substantiivva mánggaidlogus, de sáhtta juohkit mánáid unnit joavkkuide ja ráhkadit stohkosiid movt sii galget earuhit ovttaid- ja mánggaidloguid. Ulbmil lea šaddat dihtomielalaš sojahemiide ja atnit daid beaivválaš gulahallamis.

Muhtin mánáidgárddiin ja SAÁO:in lea giellaplána mas formulerejit bargovugiid, sisdoalu ja mihtuid. Dakkár giellaplánat sáhttet leat ávkkálaččat ja doarjjan struktureret giellabarggu bargiid gaska. Gánnáha juogadit mánáidgárddi/SAÁO giellaplána ja gielalaš mihttomeriid váhnemiiguin vai sii besset searvat giellabargui. Nu šaddá oktasaš gielalaš dihtomielalašvuohta ja lea dakkár bargu mas váhnemat sáhttet veahkkin bargat ruovttus.

Eará mánáidgárddit sámi mánáiguin

Eará mánáidgárddit gos leat sámi mánát leat ja berrejit leat dehálaš sámegeielarenat dáidda mánáide. Dakkár mánáidgárddiin leat sihke mánát geain lea sámegeiella ruovttugiellan ja mánát geain ii leat sámegeiella ruovttugiellan. Mánáidgárdi šaddá dávjá áidna sámi giellaarenan mánáid lagasbirrasis. Dáid mánáidgárddiin ja SAÁO:in lea ávkkálaš diehtit mánáid gielladuogáza, guđe sámegeiela sii hupmet ja man dásis sii máhttet giela. Mánáidgárddis sáhttet leat mánát geain leat iešguđetlágan sámegeiel duogázat, ovdamearkka dihte muhtin mánát hupmet lullisámegeiela ja earát ges davvisámegeiela. Dasa lassin ii leat hárvve ahte mánáin leat guokte sámegeiela. Lea buorre mánáide ja bargiide oahpásnuvvat eará sámegeielaiguin vai mánát ohppet ahte gávdnojit mánga sámegeiela. Sámi bearrašat ja

sogat leat dávjá stuorrát, ja soga siskkobeaide sáhttet leat guokte dahje eanet sámegiela, ja olu bearrašiin sáhttet maid leat mánggalágan gávttit iešguđetlágan guovlluin. Dan oktavuodas sáhtta oahpásnuvvat eará guovlluid gávttiide go daidda mat leat mánáidgárddi/SAÁO iežas guovllus. Guđe giellaguovllus lea mánáidgárddi/SAÁO? Lea go davvin davvisámi giellaguovllus, Nordlánddas julevsámi giellaguovllus, vai Nordlánddas, Trøndelágas ja Innlánddas lullisámi giellaguovllus? Muhtin mánáidgárddit leat árbevirolaš sámi guovlluid olggobealde, ja de lea hui ávkkálaš diehtit guđet sámegiela mánájoavkkus leat.

Eará mánáidgárddiin ja SAÁO:in lea maid vejolaš čuovvut giellalávgunmetodihka. Muhtin báikkiin, dárogiel mánáidgárddiin, lea dávjá unna mánájoavkkoš mii galgá oazžut sámegielfálaldaga. Go mánáidgárddis lea dušše okte máná gii galgá oazžut sámegielfálaldaga, de lea dehálaš máná oadjebasvuhtii ja searvadahttimii ahte mánáidgárddi váldá vára máná sámi kultuvrras ja gielas. Ii leat máná ovddasvástádus sihkkarastit sámi kulturelemeanttaid ja giela oahpaheami ja čájeheami. Atnet dan sámegiela maid máhttibehitet go bargabehtet mánáin. Searvadahttet olles mánáidgárddi dahje mánájoavkku sámivuhtii, atnet sámi diŋggaid ja elemeanttaid oidnosis. Jus leat mánga máná geaidda galgá sámegielfálaldat, de lea ulbmillaš čohkket mánáid ovttá jovkui. Ferte deattuhit giela ja sámi sisdoalu olahan dihte rámmaplánaid mihtuid. Dat sáhtta organiserejuvvot dakkár modealla mielde gos ovdamearkka dihte bealli áiggis lea sámegielaigi. Ovdamearkka dihte sáhtta mearridit vuogas áiggi ja saji sámegillii, mii mearrida goas ja gos sámástit. Vahkkut ja beaivvit sáhttet juhkkujuvvot iešguđetlágan áiggiide. Muhtin beivviid sáhtta leat iddesbeaivi sámegielaigi. Dat sáhtta maid heivehuvvot bargiid ja resurssaid mielde. Dasa lassin sáhtta ásahit sierra sámegielaarena mánáidgárddi dahje SAÁO lahkosis, ovdamearkka dihte olgoarena maid ieža huksebehtet dahje fiellogoavddi dahje darfegoađi maid sáhttibehitet atnit sámegielaarenan. Guorahallamat čájehit ahte álkimus lea ásahit sámegielaarenaid go daid organisere olbmuid, áiggi ja báikki mielde, ja gos sámegielaarenaid beassá leat ráfis (ovdamearka Elgås, geahča Todal 2007).

Nu šaddá maid čielggasin mánáide goas beaivvis lea áigi hupmat sámegiela, geaiguin leat fárrolaga ja gos dat galgá dáhpáhuvvat. Dán oktavuodas sáhtta maid leat buorre judda iskat makkár vejolašvuodát lagasbirrasis gávdnojit giela dáfus. Gávdno go giellaguovddáš lahkosis mas leat juogalágan gielalaš fálaldagat? Gávdno go sámesearvi dahje eará ásahasat mat maid háliidit nannet dahje oahpahit giela? Leat go resursaolbmot geaid sáhttibehitet bovdet mánáidgárdái čađahit doaimmaid dinguin ovttas?

Galgá čahkket saji sámegillii mánáidgárddi ja SAÁO árgabeaivvis. Lea gielalaš

doarjjan loktet sáme giela beaivválaš doaimmaide ja gulahallamii olles mánáidgárddis ja SAÁO:s ja čalmmustahttit sáme giela. Dii sáhttibehtet heaŋgut govaid, sániid ja plakáhtaid, ja váldit atnui álkis sáme giel lávlagiid čoahkkananbottuin vai olles mánáidgárdi beassá oahppat. Váldet áinnas atnui muhtin sáme giel sániid beaivválaš doaimmaide ja rutiinnaide, nu go gárvodeapmái ja boradeapmái. Biebmu ja borranáigi lea hui vuogas gielladoaibma gos mánát besset aktiivvalaččat oassálastit biebmoráhkadeapmái, juoga mii lea buorre vuolggasadji ságastallamiidda sániid ja doahpágiid birra. Borranboddu lea maid doaibma gos lehpēt čoahkis joavkun, ja sáhttibehtet searvat mánáid ságastallamiidda ja vejolaččat rievdatit giela sáme giellan jus mánát dárustit olu. Gárvodeapmi lea maid giellaboddu mii heive bures gielladoaibman. Mánát dárbbasit dávjá veahki gárvodettiin, ja dat lea vejolašvuohta humadit. Ane sámi bivttas- ja gárvodandoahpágiid, ja heaŋgo plakáhtaid mat čilgejit iešguđetlágan biktasiid govaiguin.

SAÁO

SAÁO lea seamma ládje go mánáidgárdi dehálaš giellaarena (sámi) mánáide, ja lea dehálaš ahte vásihuvvo maid danin. Dihtomielalašvuohta sámivuođa birra SAÁO:s dahká ahte sámi mánát vásihit ipmárdusa iežaset giela ja kultuvrra hárrái. Dutkan čájeha ahte giellageavaheapmi bearraša olggobealde lea mearkkašahtti sámi giellaovdáneapmái (Svonni 1993). Dan dihte lea SAÁO, nu go mánáidgárdi, dehálaš sámi giellaarena sámi mánáide. SAÁO:s leat mánát skuvlaagis geaid giella lea eanet ovdánan go mánáidgárdemánáid giella. Go SAÁO:s leat 1.–4. jahkeceahki skuvlamánát, ja mánát geain leat erenoamáš dárbbut 1.–7. jahkeceahkis, de lea dárbu máŋggabealat giellastimuleremii mii lea heivehuvvon sin ovdáneapmái ja ahká.

SAÁO ii leat nu movt mánáidgárddit juhkkjuvvon sámi SAÁO:ide ja sámi ossodagaide. Dat mearkkaša ahte muhtin SAÁO:in, áinnas sámi guovlluin, leat mánát geain leat sáme giella eatnigiellan ja ruovttugiellan geat dárbbasit sámi giellaarena maiddái SAÁO:s. SAÁO sáhtá dainna lágiin veahkehit ahte sáme gielat mánát besset ovdánahttit iežaset sáme giela. De lea mearrideaddji ahte leat sáme gielat bargit, vai mánáin leat ovdagovat ja besset gulahallat rávisolbmiguin iežaset eatnigillii. Muhtin SAÁO:in sáhttet leat olu sámi mánát, eará sajiin sáhttet leat unnit dahje ii oktage. Jus eai leat sámi mánát din SAÁO:s, de lea goige dehálaš čalmmustahttit sámivuođa ja sámi kultuvrra.

SAÁO:in main leat sámi mánát, de lea seamma ládje go mánáidgárddiin dehálaš iskat guhte sáme giella adnojuvvo mánnájoavkkus. Sáhtá leat okta dahje eanet sáme gielat

ovtta ja seamma SAÁO:s, ja sáhttet maid leat erohusat das man bures mánát hupmet ja ipmirdit sámegiela. Go mánát leat unnit diimmuid SAÁO:s go mánáidgárddis ja skuvllas, de lea vuogas atnit sámi girjjiid ja resurssaid oidnosis ja álkit olámuttos. Sámegiela sáhttá maid čalmmustahttit galbbaiguin, govaiguin dahje eará čállosiiguin SAÁO lanjain. Dainna lágiin ipmirdit sihke sámi ja eará mánát SAÁO:s ahte sámivuolta gullá guvlui ja ahte das lea árvu.

SAÁO rámmaplána (Oahpahusdirektoráhtta 2021: 18) deattuha ahte sámi guovlluin galgá SAÁO árvvoštallat jahkeplána sámi jahkeáigodat kaleandara mielde, ja dainna lágiin geahččat sisdoalu ja bargovugiid mat leat čadnon árbevirolaš máhttui ja eallinvuohkáii jagi mielde. Doaimmat mat sáhttet čadnot dasa leat ovdamearkka dihte sámi duodji, murjen čakčat dahje atnit luondduresurssaid juoga ládje. Sáhttá atnit olgogovllu aktiivvalaččat ja leat olu olgun. Dat ahte guldalit muitalusaid dahje doallat muitalanbottu lea maid buorre vuohki fátmastit sámi historjjáid, giela ja árbevieruid. Sáhttá maid bovdet resursaolbmuid doallat muitalanbottu jus dat vejolašvuolta lea.

Biebmoráhkadeapmi lea maid buorre doaibma fátmastit sámi giela ja sisdoalu, ja addá buriid humadanvejolašvuodaid. Go váldá mielde iešguđetlágan sámi biebmo-árbevieruid SAÁO:i, ovdamearkka dihte gáhkket sámi gáhkuid, dahje biđđit, de beassá maid guovdilastit sámi sisdoalu SAÁO:s. Go humada mánáiguin, de sáhttá maid fuomášahttit sámi cealkagiid ja hupmanmáliid. Dakkár cealkagiid sáhttá čohkket jus alddis eai leat gielalaš resurssat dasa SAÁO:s, ja čalmmustahttit daid čálalaččat ja váldit njálmmálaš geavahussii. Dainna lágiin besset atnit mánggabealat giela.

Dutkamuš guovttegielat mánáid birra čájeha ahte giela ferte atnit aktiivvalaččat ja olu oktavuodain oazžun dihte buori giellaovdáneami ja aktiivvalaš sámegiela (Svonni 1993). Dan oktavuodas lea njálmmálaš ságastallan ja gulahallan guovddážiis. Sáhttá hupmat SAÁO doaimmaid birra go čilge maid bargá, čilge ja hupmá doahpágiid birra, ja oazžut máná hupmat stoahkama birra dahje čilget mii doaimmas dáhpáhuvvá. Dat nanne sátnevuorkká. Dihtomielašvuolta das ahte makkár doahpagat adnojuvvojit ja doaimmaid ja giela geardduheapmi leat buorin mánáide. Sáhttá hupmat govaid, girjjiid ja eará konkrehta áššiid birra, atnit musihka doaibman ja geahččat iešguđetlágan filmmaid.

SAÁO:i lea ovdamunnin fátmastit sámivuoda beaivválaš rutiinnaide ja bargguide. Riegádanbeivviin sáhttá ovdamearkka dihte lávlut riegádanbeailávлага sámegillii. Gárvodettiin sáhttá atnit sámi sániid ja doaimmaid mat leat čadnon gárvodeapmái. Go mánát atnet sámegiela aktiivvalaččat go bohtet ja ovdal go vulget, de lea dat mielde bidjame standárdda dasa ahte makkár giella hubmojuvvo ja adnojuvvo SAÁO:s.

Evttohusat resurssaide

Sámi dávvirat, spealut, girjjit ja diŋggat leat ávkkálaččat mánáidgárddiin go galgá čalmmstahttit giela ja kultuvrra. Girjjiid ja eará oahpponeavvuid gávdnabehtet neahttasiiddus www.ovttas.no gos maid sáhttibehtet luoikkahit daid.

Sámi giellaguovddážiin leat iešguđetlágan fálaldagat ja resurssat. Váldde oktavuoda giellaguovddážiin lagasbirrasis, dahje geahča sin ruovttusiiddu, gulaskuddan dihte makkár resurssat ja doaibmajut dain leat. Dá lea listu buot Norgga giellaguovddážiin:

<https://sametinget.no/sprak/samiske-spraksentre/?sprak=12>.

Sámedikkis lea prošeakta “Sámi mánát odđa searvelanjain”, mainna háliidit rievdadit sámi mánáidgárdestruktuorra mii galgá vuodustuvvon árbevirolaš máhttui ja sámi filosofijii. Ulbmil lea ráhkadit sámi pedagogalaš metodaidda. Loga eanet dás:

<https://sametinget.no/barnehage/barnehageprosjektet-sami-manat-odda-searvelanjain-samos/>

Dá leat muhtin giellaresurssat mat sáhttet leat ávkkálaččat mánáidgárddiid ja SAÁO sámegeilbargguin:

- Gielladoaimmat ÁGORii davvi-, julev- ja lullisámegillii (ÁGOR/ÁGÅR/MAGE):
  - Lullisámegillii: https://ovttas.no/sma/girji_gieledarjomh-magese
  - Julevsámegillii: https://ovttas.no/nb/girji_gielladajma-agarij
  - Davvisámegillii: https://ovttas.no/girji_gielladoaimmat-agorii
- Plakáhtta, filbma ja speallu dovduid birra davvi-, julev- ja lullisámegillii: <https://ovttas.no/node/35366>
- Iešguđetlágan spealut nu go dahkanortnetvuorru, riibmalotto, goallossánit, mu vuosttaš lotto ja goartaspealut. Davvi-, julev- ja lullisámegillii. <https://lohkanguovddas.no/smj/rijmmalotto-muv-vuostasj-lotto>
- Gávttit ja eará dávvirat: https://ovttas.no/filbma_koaffar-manaidgarddiide
- Gihpa “Sámi kulturipmárdus mánáidgárddiin ja skuvllain”. Gávno davvisámegillii, julevsámegillii ja dárogillii. Boahtá maid lullisámegillii.
  - Davvisámegillii/dárogillii: <https://lohkanguovddas.no/sites/default/files/page/attachments/samis>

[k- kulturforstaelse-nordsamisknorsk-komprimert 2.pdf](#)

- Julevsámegillii/dárogillii: <https://lohkanguovddas.no/smj/samegiela-ahpadus/manajgardde/girjasj-same-kultuvrradadjadus-manajgardijn-ja-skavljajn>
- Girji *Samiske stemmer i barnehagen* man Fønnebø, Swart ja Jernberg leat čállán (2021): https://www.cappelendamm.no/_samiske-stemmer-i-barnehagen-9788202664619
- Bravo-stoagus davvi-, julev- ja lullisámegillii: <https://www.bravoleken.no/produkter/bravo-kickstart-samisk>
- Snakkepakken samisk: <https://www.snakkepakken.no/produkt/snakkepakken->
- Polyfino, digitála reaidu mas lea lohkkjuvvon girjjit davvisámegillii ja lullisámegillii: <https://www.ilteducation.no/tools/polyfino-barnehage/>

Sáhtta maid oastit girjjiid muhtin lágádusaid bokte, nu go:

- Davvi Girji: <https://shop.davvi.no/>
- ForfatternesForlag: <http://calliidlagadus.org/web/?giella1=nor>
- Idut: <https://www.idut.no/>

Girjjálašvuotta

- Andersen, Birgit 2021: Vuonak sámemáná – den lulesamiske barnehagen «fra fjorden». – Bente Fønnebø, Anne Lise Johnsen Swart og Unni Jernberg (red.), *Samiske stemmer i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk. 200–216.
- Baal, Berit Anne Bals 2004: *The acquisition of grade alternation in North Saami*. Nordlyd 32.1:1–27.
- Baal, Berit Anne Bals 2009: Substantiivvaid máttaluohkát mánáidgielas. – Johanna Ijäs & Nils Øivind Helander (red.), *Sáhkavuoruin sáhkan*. Dieđut 2009:1. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. 42–53.
- Baal, Berit Anne Bals 2020: Jiednadibme, báhkoadnem ja gárgadisdahkam. *Gielladájma ÁGÁRIJ. Árra giellaávddánime registrerim – bæjválasj aktan dájman*. Sáme lāhkāmguovdásj/Nasjonal Senter for samisk i opplæringa. Karasjok: Davvi Girji.
- Baker, Colin & Wrights, Wayne E. 2021: *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Bilingual Education & Bilingualism: 127. Bristol: Multilingual Matters. Blue Ridge Summit.

- De Houwer, Annick 2021: *Bilingual Development in Childhood* (Elements in Child Development). Cambridge: Cambridge University Press.
- Egeberg, Espen 2016: *Flere språk–flere muligheter*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Fjellheim, Elin 2007: *Morfologisk utvikling i sørsamisk L2-tilegnelse*. D-uppsats, Upmi universitehta.
- Høigård, Anne 2019: *Barns språkutvikling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ijäs, Johanna Johansen 2009: Mun válddá dán – Giellaoččodeaddji máná ovddemus árramorfologalaš vearbasojahanvuogit. – Johanna Ijäs & Nils Øivind Helander (red.), *Sáhkavuoruin sáhkan*. Dieđut 2009:1. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. 54–69.
- Ijäs, Johanna Johansen 2011: *Davvisámegiela finihitta vearbahámiid sojahanvuogádaga oččodeapmi vuolle golmmajahkásaš máná gielas*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Kintel, Ingrid & Mikkelsen, Inga & Mikkelsen, Mathias 2013: Rádnastallama ájnna njuolgadus le sámástit!. – *Bårjås 2013. Luotta - sáme oahppása ja dálusj bátsadisá*. Árran julevsáme guovdásj. 6–13.
- Mánáidgárdeláhka 2005: *Lov om barnehager (LOV-2005-06-17-64)*. Lovdata. Vižžojuvvon: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64#KAPITTEL_1
- Mánáid- ja bearašdepartemeanta 2003: *FNs konvensjon om barnets rettigheter (Mánáidkonvensjuvna)*. Vižžojuvvon: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178_931-fns_barnekonvensjon.pdf
- NAČ 2016:18: *Váibmogiella*. Vižžojuvvon: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-18/id2515222/?ch=1>
- Oahpahusdirektoráhtta 2017: Mánáidgárdi rámmaplána. Vižžojuvvon: <https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf>
- Oahpahusdirektoráhtta 2021: SAÁO rámmaplána. Vižžojuvvon: <https://www.udir.no/utdanningslopet/sfo/rammeplan/>
- Oahpahušláhka. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (LOV-1998-07-17-61)* Lovdata. Vižžojuvvon: <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61>
- Pasanen, Annika 2015: *Kuávsui já peeivičuová. 'Sarastus ja päivänvalo'. Inarinsaamen kielen Revitalisaatio [Morgen og dagslys'. Revitalisering av inarissamisk]*. Uralica Helsingiensia 9. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Pulk, Marit Inger M. 2019: *Språklydproduksjon hos nordsamiske fireåringer*. Masterbargu. Nord Universitet.
- Sámi Giellagáldu jagi haga: Dieđut sámegielaidd birra. Vižžojuvvon: <https://www.giella.org/about-sami>
- Svonni, Mikael 1993: *Samiska skolbarns samiska : en undersökning av minoritetsspråksbehärskning i en språkbyteskontext*. Upmi: s.n.
- Todal, Jon 2007: *Samisk språk i Svahken Sijte: sørsamisk vitalisering gjennom barnehage og skule*. – Dieđut, 1. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta. 147–158.
- Todal, Jon 2019: Samisk språk i Noreg. Samiske veivisere. <https://samiskeveivisere.no/article/samisksprak-i-noreg/>